

UDK: 364(8)
Biblid 0543-3657, 67 (2016)
God. LXVII, br. 1162-1163, str. 86-103
Izvorni naučni rad
Primljen: 30.5.2016.

dr Ivan DUJIĆ¹

Socijalna sigurnost u državama Latinske Amerike: uticaj ekonomske i političke krize u Venecueli na proces latinoameričke integracije

SAŽETAK

Složeni savremeni odnosi među državama ne mogu se zamisliti bez uključenja opšteg pojma bezbednosti. U tom kontekstu pojam bezbednosti dobija višeznačno određenje, što znači da obuhvata, između ostalog, i socijalni aspekt savremenih odnosa. U ovom radu razmatraće se socijalni aspekt bezbednosti, odnosno socijalna sigurnost u državama Latinske Amerike. Procesi nacionalnih integracija u ovim državama, nakon Hladnog rata, čine osnovu procesa (pod)regionalnih integracija. Napredak u ovim procesima postao je očigledan kada su države Latinske Amerike odlučile da socijalnu sigurnost učine sastavnim delom oba procesa. Savremeni razvoj socijalne sigurnosti na prelazu iz XX y XXI stoleće tekao je naporedo u svim državama, što je dovelo do usloznjavanja njihovih međusobnih odnosa. S druge strane, aktuelna ekonomska i politička kriza u Venecueli stavlja proces regionalnih integracija među državama Južne Amerike pred izazov da odoli krizi. Od krize u Venecueli i procesa regionalnih integracija država Južne Amerike, Srbija treba da izvuče pouke kako bi postala deo procesa integracija evropskih država.

Ključne reči: socijalna sigurnost, Latinska Amerika, proces nacionalnih integracija, proces (pod)regionalnih integracija, Južna Amerika, Venecuela, Srbija.

¹ Doktorirao na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu; stekao akademsko zvanje *Master of Science in Latin American Studies* na Univerzitetu u Aberdinu, Ujedinjeno Kraljevstvo; magistrirao na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Institut za međunarodnu politiku i privredu u Beogradu. Email: ivan@diplomacy.bg.ac.rs.

Uvod

Pitanje da li su i u kojoj meri savremeni odnosi u XXI stoleću osetljivi proističe iz činjenice da savremeni odnosi na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou teže da budu ne samo stabilni, već i da izdrže stalni test nesmetanog funkcionisanja. Pošto savremene odnose odlikuje višestruk i jak stepen međuzavisnosti, njihovo funkcionisanje zavisi, između ostalog, i od vrednosti koje njihovi akteri teže da zaštite ponaosob. Imajući u vidu da savremeni odnosi, koji se zasnivaju na načelu velike međuzavisnosti, štite i revalorizuju vrednosti njihovih aktera, može se konstatovati da njihovo nesmetano funkcionisanje *per se* uključuje pojam bezbednosti.

Pošto savremeni odnosi zahtevaju višeznačno određenje pojma bezbednosti, neophodno je socijalni aspekt bezbednosti sagledati u sklopu odnosa unutar države. U ovom radu bezbednost će se posmatrati kao socijalni fenomen i jedan od pokazatelja dinamike stalnog i sve složenijeg procesa nacionalnih i (pod)regionalnih integracija. Ovde će biti reči o procesima integracija u manje razvijenom delu Novog sveta, koji čine države Latinske Amerike.

Za razliku od država Latinske Amerike, Kanada i Sjedinjene Američke Države (SAD) teže da socijalni aspekt bezbednosti koriste u pravcu internacionalizacije svojih socijalnih politika. Uspešno sprovođenje socijalne politike u ovim državama za cilj ima unapređenje ovoga aspekta unutrašnje politike, od koga svakako zavisi i odbrana države. U skladu s ovim trendom i države Latinske Amerike pred velikim su izazovom da stalno rade na uspešnom sprovođenju socijalne politike, jer ona – od njihovog konstituisanja – pretpostavlja kontinuirani sveukupan razvoj države.

Kako će se videti, države razvijenijeg dela Novog sveta, posebno SAD, nastoje da u državama Latinske Amerike promovišu svoju socijalnu politiku. One to čine preko multinacionalnih korporacija, čiji je zadatak da podstiču jačanje uloge tržišta, uz istovremeno potiskivanje uloge države u periodičnom definisanju socijalne politike.² U tom smislu, primetna je težnja da se uspostavi čvrsta korelacija između socijalne politike i bezbednosti. Tu dolazimo do ključnog pojma – pojma socijalne sigurnosti.

Šta je socijalna sigurnost? Socijalna sigurnost predstavlja program vlade kojim se obezbeđuje zadovoljenje osnovnih potreba građana koji su penzioneri, nezaposleni ili nesposobni za rad zbog invaliditeta ili nekog drugog nedostatka.³ Drugim rečima, to podrazumeva direktnu ili posrednu

² Celia Iriart et al., "Managed care in Latin America: the new common sense in health policy reform", *Social Science & Medicine*, p. 1250.

³ BusinessDictionary.com; videti internet stranicu: <http://www.businessdictionary.com/definition/social-security-system.html>.

minimalnu finansijsku pomoć države onima koji ne pripadaju kategoriji radno aktivnog stanovništva, zarad njihovog dostojanstvenog života.

Kako eksplicitno navodi Perišićeva, kao rezultat nastojanja da se postigne socijalna kohezija, integracija i inkluzija država je imala zadatak da se stara o nesposobnima za rad. U stvari, država je imala ulogu jedinog garanta socijalnog mira sa zadatkom da ostvari viziju blagostanja. Zato se s pravom može reći da je vizija države blagostanja (*welfare state*) počivala na tome da se ublaže posledice siromaštva i socijalne nejednakosti nakon Drugog svetskog rata.⁴

Da li države Latinske Amerike, koje se odlikuju slabom demokratijom, političkom nestabilnošću i povremenim ekonomskim krizama, nastoje da na svoj način ostvare viziju države blagostanja? Imajući u vidu da se od 90-ih godina XX stoleća ova vizija preispituje, uz jačanje diskursa da se prednost dā tržištu i njegovim zakonima, neke države Latinske Amerike nastoje da socijalnu politiku kreiraju u pravcu postizanja socijalnog mira. U literaturi se navodi da su Bolivija i, donedavno, Venecuela bile posvećene upravo ovakvoj politici, posebno rešavanju pitanja socijalne nejednakosti zarad procesa nacionalnih i (pod)regionalnih integracija.

Rešavanje pitanja socijalne nejednakosti postalo je jedan od akutnih globalnih problema. Dok proces nacionalnih integracija zavisi od toga kako se pristupa ovom pitanju, i u kojoj meri, proces (pod)regionalnih integracija predstavlja podsticaj da se pitanja socijalne nejednakosti podignu na (pod)regionalni i globalni nivo. Istraživanja pokazuju da proces nacionalnih i (pod)regionalnih integracija, uključujući i države Latinske Amerike, pretpostavlja odgovornost u vođenju socijalne politike.

Slediti viziju države blagostanja kako bi se uspostavio i održao socijalni mir, u slučaju država Latinske Amerike znači usmerenost na to da njihova vizija bude u funkciji procesa globalizacije. Stvarna posvećenost rešavanju pitanja socijalne nejednakosti u državama Latinske Amerike ogleda se u činjenici da se dosta uradilo na pitanju socijalne sigurnosti. Na osnovu odabrane literature zapaža se da socijalna sigurnost funkcioniše u korist procesa nacionalnih i (pod)regionalnih integracija.

Socijalna sigurnost u državama Latinske Amerike i ekonomska i politička kriza u Venecueli

Okončanje Hladnog rata i prelaz iz XX u XXI stoleće bili su prekretnica za svet kakav je danas: proces integracija među državama regiona, kao i proces globalizacije predstavljaju produžetak nastojanja države da u drugi plan stavi vođenje samostalne unutrašnje i spoljne politike. Jednom utemeljena i dugo negovana doktrina državnog razloga, kao oruđe za

⁴ Natalija Perišić, „Promena aktera socijalne sigurnosti”, *FPN Godišnjak*, str. 475, 478. Autorka navedenog rada kasnije je stekla akademsko zvanje doktora nauka.

vođenje samostalne unutrašnje i spoljne politike države, morala je da ustupi mesto trajnijoj saradnji među državama. U slučaju država Latinske Amerike, proces integracija predstavlja nastojanje da se mnoga pitanja, uključujući i pitanje bezbednosti, rešavaju ne samo lokalno i na nivou države, već i na regionalnoj i globalnoj ravni.

Ako se proces globalizacije shvati kao mogućnost da rešavanje nekog pitanja dobije međunarodni značaj, proces integracija među državama regiona doprinosi da ono ne ostane predmet suvereniteta jedne države. To znači da se, posmatrano s aspekta procesa globalizacije, rešavanje nekog pitanja može proširiti i na druge države regiona. Spremnost da rade na zajedničkom rešavanju pitanja, i odgovornost prema doslednom poštovanju postignutog rešenja, države Latinske Amerike potvrđuju aktivnim učešćem u radu međunarodnih organizacija.

Od potpisivanja i ratifikacije Međuameričkog sporazuma o uzajamnoj saradnji (Tratado Interamericano de Asistencia Reciproca – TIAR) SAD-a i država Latinske Amerike do izbijanja ekonomske i političke krize u Venecueli, bitno se promenilo shvatanje bezbednosti: ono ne uključuje samo državu i njenu vojsku, već i socijalnu sigurnost. Proces višestrukih integracija među državama Latinske Amerike, posebno među državama Južne Amerike, ukazuje na to da ovaj aspekt bezbednosti zauzima podjednako važno mesto i u procesu (pod)regionalnih integracija i integracija unutar države, odnosno nacionalnih integracija.

Odobrana literatura sadrži činjenice koje ukazuju na to da socijalna sigurnost zavisi od demokratije, uticaja sindikata, značaja tržišta, stepena obrazovanja i procesa nacionalnih i (pod)regionalnih integracija. Uz ove opšte pretpostavke, koje u načelu važe za sve države, specifično za zemlje Latinske Amerike je to da je tokom Hladnog rata vojska bila garant socijalne sigurnosti. Međutim, brojni autori nalaze da period vojnih diktatura u državama Latinske Amerike ipak nije protekao u rešavanju socijalnih pitanja, već u nastojanju da se ostvari ekonomski rast.⁵

Okončanje perioda vojnih diktatura u državama Latinske Amerike nije značilo samo započinjanje procesa (pod)regionalnih integracija, već i nastojanje da donedavno sužen pojam bezbednosti obuhvati i socijalnu sferu stalnoga procesa nacionalnih integracija. U prilog ovoj činjenici Dijamint navodi da su države Latinske Amerike okončanje perioda vojnih diktatura iskoristile za prenos vlasti na civilne predstavnike.⁶ S istorijskog stanovišta,

⁵ Iako ne upotrebljava pojam „socijalna sigurnost“, Panica navodi da je okončanje perioda vojnih diktatura za države Latinske Amerike značilo redefinisavanje diskursa i programa političke levice, što im je dalo šansu da se bave nezadovoljstvom birača. Videti: Francisco Panizza, „Unarmed Utopia Revisited: The Resurgence of Left-of-Centre Politics in Latin America“, *Political Studies*, p. 720.

⁶ Jačanje civilne vlasti i nadzora nad vojskom vidi se u nastojanju država Latinske Amerike da loš period vojnih diktatura prevaziđu tako što će raditi na potpunom poštovanju

na šta ukazuje i Meza-Lago, u nekim državama Latinske Amerike vojska je bila uključena u ekonomski život i unapređenje socijalne sigurnosti.⁷

Činjenica da je vojska rešavala ekonomska, a samim tim i socijalna pitanja u državama Latinske Amerike, može izgledati zanimljiva za sredine, uključujući i Srbiju, u kojima je uloga vojske definisana Ustavom i posebnim zakonima. Prema istraživačima, tendencija da se vojska uključi u rešavanje ekonomskih i socijalnih pitanja objašnjava se postojanjem demokratije niskog intenziteta (*low intensity democracy*). Diktatura, kao recidiv prošlosti, može da dovede do ekonomskog rasta a da on ne bude u tesnoj korelaciji sa socijalnom sigurnošću.⁸

Kako primećuju Kaufman i Zegura-Ubiergo, u državama u kojima demokratija opstaje kao opšteprihvaćena vrednost, postoji mogućnost ograničenja stalnog finansiranja socijalne potrošnje kao osnove socijalne sigurnosti. Zapravo, oni ukazuju na činjenicu da demokratija, kada je povezana sa socijalnom sigurnošću, negativno utiče na programe protiv siromaštva zbog specifičnog funkcionisanja penzionog sistema: izdaci za penzije usmereni su najviše na pripadnike srednje klase. Prema Kaufmanu i Zegura-Ubiergu, dve države Latinske Amerike – Kostariku i Urugvaj – odlikuje sveobuhvatni penzijski sistem (*comprehensive pension systems*),

ljudskih prava, ustanovljenju veće kontrole nad javnim finansijama i na redefinisaniu bezbednosti države, uključujući i ljudsku bezbednost. Koliko je za socijalnu sigurnost značajna civilna vlast može se videti na primeru Brazila, Gvatemale i Čilea. U ovim, kao i u drugim državama Latinske Amerike gde su prevagnule vojne diktature, nosioci civilne vlasti nisu učestvovali u vođenju ekonomske politike – koja, između ostalog, obuhvata i pitanja socijalne sigurnosti. Početak ovoga stoleća države Latinske Amerike dočekale su bez izgleda da će između civilnih vlasti, kao predstavnika civilnog društva, i vojske biti uspostavljeno poverenje. Videti: Rut Diamint, "Security Challenges in Latin America", *Bulletin of Latin American Research*, p. 51.

⁷ Zajedno s policijom, vojska u državama Latinske Amerike predstavlja važan činilac (u vidu grupe za pritisak), čiji je zadatak da učestvuje u razvoju socijalnog osiguranja kao dela socijalne sigurnosti, i socijalne stratifikacije. U ovim državama socijalno osiguranje ne obuhvata celokupno stanovništvo. Naprotiv, većina stanovnika isključena je ili je malo obuhvaćena socijalnim osiguranjem. Osim izrazitih nejednakosti u obezbeđenju socijalnog osiguranja, države Latinske Amerike odlikuje različit stepen razvoja socijalne sigurnosti. Po pitanju socijalne sigurnosti među državama Latinske Amerike, Venecuela je svrstana u srednje razvijene države. Videti: Carmelo Mesa-Lago, "History of Social Security in Latin America", *International Meeting on the History of Insurance Companies in the World*, p. 7. Videti internet stranicu: http://www.mesa-lago.com/uploads/2/7/3/1/27312653/history_of_social_security_mesa_lago.pdf.

⁸ Da bi se shvatilo koliko je u državama Latinske Amerike bila štetna sprega između vojnih diktatura i ekonomskog rasta u odnosu na rešavanje socijalnih pitanja, kao i socijalnih sporova (zarad socijalne sigurnosti), treba poći od činjenice da su SAD vojne diktature iskoristile za sprovođenje neoliberalnih ekonomskih reformi. Jedan od mnogih naučnika koji su se bavili odnosima između SAD-a i država Latinske Amerike tokom 80-ih godina XX stoleća jeste Tinker Zalas. On ukazuje na smanjenu ulogu države, kao arbitra u rešavanju socijalnih sporova. Videti: Miguel Tinker Salas, "Challenges for the Latin American Left in 2009", *Latin American Perspectives*, pp. 145-146.

što se može razumeti kao dokaz da su ove države dugo radile na tome da se svrstaju među stabilne političke sisteme.⁹

Nasuprot rezultatima do kojih su došli Kaufman i Zegura-Ubiergo, neka novija istraživanja pokazuju da demokratija pozitivno utiče na finansiranje socijalne sigurnosti. Imajući u vidu da sveobuhvatni penzijski sistem funkcioniše kao jedan od stubova socijalne sigurnosti, istraživanja koja su sprovedeli Avelino, Braun i Hanter pokazuju da demokratija stimuliše funkcionisanje i kontinuiran razvoj socijalne sigurnosti. Štaviše, države u kojima je demokratija prihvaćena kao jedna od trajnih vrednosti teže neprestanom povećanju socijalnog blagostanja (social welfare) i, šire, socijalne sigurnosti.¹⁰

Pod pretpostavkom da je vizija o državi blagostanja bila povezana s delom socijalne politike i sigurnosti, kao u slučaju zdravstvene nege, države Latinske Amerike nisu pokazale spremnost da potpuno primene paket neoliberalnih reformi, koje zastupaju Međunarodni monetarni fond i Svetska banka. Kako navode Omedez i Ugalde, u nekim državama Južne Amerike, kao što su Brazil, Kolumbija i Čile, povećan je broj onih koji sebi nisu mogli da priušte usluge zdravstvene nege. Citirajući Alvaresa, ovi istraživači ukazuju na činjenicu da je, na primer, u Kolumbiji zabeleženo smanjenje broja korisnika zdravstvene nege.¹¹

Dok se za paket neoliberalnih reformi može reći da ne doprinosi porastu broja korisnika zdravstvene nege u državama Latinske Amerike, prisustvo velikih i jakih kompanija, uglavnom iz SAD-a, čiji je zadatak pružanje zdravstvenih usluga, predstavlja potpun kontrast u odnosu na navedeni paket. Kako primećuju Iriart i drugi, veliko prisustvo multinacionalnih korporacija na tržištima država Latinske Amerike ima za cilj da promoviše ukidanje uloge države u socijalnoj sigurnosti. Osim ovog cilja, multinacionalne korporacije prednost daju jakom finansijskom kapitalu i zakonima tržišta.¹²

Ako je na prelazu iz XX u XXI stoleće postojala tendencija multinacionalnih korporacija da podignu nivo kvaliteta zdravstvenih usluga u državama Latinske Amerike, postavlja se pitanje koliki je očekivani životni vek (life expectancy) njihovih stanovnika. Prema najnovijim podacima Izveštaja o ljudskom razvoju u okviru Programa za razvoj pri Ujedinjenim nacijama, države Latinske Amerike svrstane su u države s visokim i srednjim

⁹ Robert R. Kaufman, Alex Segura-Ubiergo, "Globalization, Domestic Politics, and Social Spending in Latin America: A Time-Series Cross-Section Analysis, 1973-97", *World Politics*, p. 576.

¹⁰ George Avelino et al., "The Effects of Capital Mobility, Trade Openness, and Democracy on Social Spending in Latin America, 1980-1999", *American Journal of Political Science*, p. 635.

¹¹ Núria Homedes, Antonio Ugalde, "Why neoliberal health reforms have failed in Latin America", *Health Policy*, p. 90.

¹² Celia Iriart et al., op.cit., p. 1246.

stepenom ljudskog razvoja (*high and medium human development*). Izuzetak su Argentina i Kuba, koje spadaju u države s veoma visokim stepenom ljudskog razvoja (*very high human development*).¹³

Da li je potpisivanje i ratifikacija TIAR-a nakon Drugog svetskog rata značila otvaranje novog poglavlja u razumevanju pojma bezbednosti u državama Latinske Amerike? Upravo zahvaljujući tome što je jedan od složenih pojmova, socijalni vid bezbednosti počeo je da funkcioniše kada je, na primer, Kostarika usvojila opsežne mere, stavljajući akcenat na ulaganja u obrazovanje, javno zdravlje i socijalnu sigurnost. Kao jedna od država Srednje Amerike koja se svrstava među države s visokim stepenom razvoja demokratije, Kostarika je ove mere predvidela i unela ih u svoje ustavne amandmane.¹⁴

Činjenica je da socijalna sigurnost predstavlja deo nacionalnih integracija, zbog očigledne tendencije države da ostvaruje socijalnu ulogu, pri čemu centralna vlast, zajedno s lokalnim vlastima, uspostavlja odnos sa građanima. Pokušaj da se složen proces nacionalnih integracija država Latinske Amerike usmeri u pravcu održavanja vizije države blagostanja afirmisao se i u procesu (pod)regionalnih integracija.

Okončanje Hladnog rata i vojnih diktatura državama Latinske Amerike nagovestilo je da proces (pod)regionalnih integracija neće zavisiti od uticaja SAD-a, već da će one same odlučivati o sudbini međusobnih integracija. Možda je najbolji dokaz za ovo tvrđenje funkcionisanje važnih trgovinskih blokova država Južne Amerike – Andske zajednice naroda (*Comunidad Andina de Naciones – CAN*) i Zajedničkog tržišta Juga (*Mercado Común del Sur – MERCOSUR*). Sporazum iz Kartagene, kojim je osnovan CAN, predvideo je da integracija među državama Andskog regiona uključuje i socijalna pitanja.¹⁵

Da li proces (pod)regionalnih integracija među državama ima za cilj da se sva pitanja nacionalnih integracija rešavaju i putem saradnje među državama? Ako se sagledaju savremeni odnosi među državama Latinske Amerike, od završetka Drugog svetskog rata, primećuje se da se, zahvaljujući saradnji između ovih država, unapređuje proces nacionalnih integracija. Osnivanje i učesće u radu međunarodnih organizacija za države Latinske Amerike znači opštu i trajnu internacionalizaciju njihovih integracija, što podrazumeva i stalno rešavanje socijalnih pitanja.

¹³ Videti Tabelu 1 u United Nations Development Programme, *Human Development Report 2014*, "Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience", pp. 160-163.

¹⁴ United Nations Development Programme, "Building resilience: expanded freedoms, protected choices", op.cit., p. 87.

¹⁵ Acuerdo de Cartagena, Artículo 129. Videti internet stranicu: <http://www.ehu.es/ceinik/tratados/10TRATADOSSOBREINTEGRACIONYCOOPERACIONENAMERICA/104COMUNIDADANDINA/IC1041ESP.pdf>

Aktuelnost socijalnih pitanja ne odnosi se samo na socijalni aspekt procesa nacionalnih integracija, već pretpostavlja i rešavanje ovih pitanja u organima međunarodnih organizacija. Jedan od primera da se međunarodne organizacije bave i socijalnim pitanjima jeste rad Odseka za ekonomski i socijalni razvoj (*Department of Economic and Social Development – DESD*) u okviru Organizacije američkih država (*Organization of American States*). S istorijskog stanovišta, izrazita tendencija da ekonomski i socijalni razvoj postane predmet saradnje među državama Latinske Amerike predstavlja napredak u pravcu stvaranja mogućnosti da proces (pod)regionalnih integracija postane bogatiji i složeniji.¹⁶

U slučaju država Južne Amerike, proces regionalnih integracija zavisi i od procesa socijalne integracije kao važnog aspekta nacionalnih integracija. Od prve decenije XXI stoleća proces regionalnih integracija ovog dela Latinske Amerike postao je dvostruk: države članice CAN-a i MERCOSUR-a samostalno ostvaruju proces nacionalnih i međusobnih integracija, dok, s druge strane, rad na uspostavljanju Zajednice južnoameričkih država (*Comunidad Sudamericanas de Naciones – CSN*) i ostvarenju Unije južnoameričkih država (*Unión de Naciones Suramericanas – UNASUR*) znači unapređenje procesa integracija država Južne Amerike. Proces socijalne integracije ne podrazumeva samo dalje usložnjavanje procesa nacionalnih integracija, već predstavlja i jedan od pokazatelja uspeha procesa regionalnih integracija u kome je prostorna integracija (*integración espacial*) opravdana zahvaljujući sprovođenju socijalnih politika.¹⁷

¹⁶ Organizacija američkih država podstiče države članice da rade na razvoju i sprovođenju politika koje se tiču socijalne zaštite i inkluzije, obuhvatajući i programe socijalnog razvoja. Pošto države Novog sveta odlikuje socijalna nejednakost, ova organizacija promovise ideju o horizontalnoj saradnji među državama u oblasti socijalnih pitanja. Činjenica da države Latinske Amerike odlikuje značajan stepen siromaštva i prisustvo ranjivih socijalnih grupa predstavlja osnovu za napor ovih država da rade na rešavanju socijalnih pitanja kao izazova za proces nacionalnih i (pod)regionalnih integracija. Dokaz za to da su se države Novog sveta, posebno Latinske Amerike, obavezale da će raditi na socijalnom vidu procesa nacionalnih integracija jeste njihova spremnost da, između ostalog, obezbede i puno poštovanje i primenu prava osoba s invaliditetom, što se može smatrati kao podsticaj za dugoročno ostvarenje procesa nacionalnih i (pod)regionalnih integracija. O aktivnostima Organizacije američkih država u vezi sa socijalnim pitanjima i neprestanom obavezom država Novog sveta da deluju u pravcu ostvarenja socijalnog vida procesa nacionalnih integracija, videti internet stranicu: *Organization of American States, “Social Development”*, http://www.oas.org/en/topics/social_development.asp i *Organization of American States: Summits of the Americas, “Social Development”*, <http://www.summit-americas.org/sisca/sd.html>.

¹⁷ U članku koji je objavljen na internet stranici CAN-a, a odnosi se na javne poslove Univerziteta pri Svetoj stolici u Peruu (*la Pontificia Universidad Católica del Perú*), tadašnji generalni sekretar CAN-a Aljan Vagner Tison (*Allan Wagner Tizón*) obavešten je da je jedan od postavljenih ciljeva CSN-a „promocija socijalne kohezije, inkluzije i pravde”, što se može smatrati osnovama socijalne sigurnosti. *Comunidad Andina, “La Comunidad Sudamericana de Naciones: Un proyecto político y un gran programa de desarrollo”*. Vidite internet stranicu CAN-a: <http://www.comunidadandina.org/>

U nadi da će se proces nacionalnih integracija obogatiti višestrukom i trajnijom saradnjom, čiji bi rezultat trebalo da bude proces regionalnih integracija, države Južne Amerike su se na osnovu Ustavnog sporazuma UNASUR-a obavezale da će raditi na rešavanju socijalnih pitanja. Pošto je jedan od ciljeva procesa regionalnih integracija među državama Južne Amerike stvaranje jedinstvenog južnoameričkog prostora, njihovo povezivanje uključuje potrebu da se radi na njegovom ostvarenju. U posebne ciljeve, predviđene Ustavnim sporazumom UNASUR-a, spada i univerzalni pristup socijalnoj sigurnosti i zdravstvenim uslugama, koje se svrstavaju u socijalna pitanja.¹⁸

Funkcionisanje UNASUR-a temelji se, između ostalog, i na radu brojnih saveta (*consejos*), koji zajedno čine Savet delegatkinja i delegata (*Consejo de delegadas y delegados*) iz redova nadležnih ministarstava država Južne Amerike. Za rešavanje pitanja iz oblasti socijalne sigurnosti nadležni su Savet za zdravlje u državama Južne Amerike (*Consejo de Salud Suramericano – CSS*), Savet za socijalni razvoj država Južne Amerike (*Consejo Suramericano de Desarrollo Social – CSDS*) i Savet za obrazovanje u državama Južne Amerike (*Consejo Suramericano de Educación – CSE*), svi pri UNASUR-u. Umesto da države Južne Amerike i dalje samostalno rade na rešavanju mnogih pitanja, uključujući i socijalna, proces regionalnih integracija primorao ih je na saradnju na međuvladinom nivou.¹⁹

Za uspeh procesa regionalnih integracija među državama Južne Amerike zaslužan je i ekonomski kapital, od koga jednim delom zavisi u kojoj meri je ostvaren proces globalizacije. Pošto je očigledna cirkulacija ekonomskog kapitala i na globalnom nivou, pretpostavlja se da proces globalizacije može dovesti i do procesa njegove transnacionalizacije. Finansiranje socijalne sigurnosti nije deo socijalne politike samo jedne države, već rezultat tesne saradnje više država. To potvrđuje Iberoamerička konvencija o socijalnoj sigurnosti, koja predstavlja višestran međunarodni ugovor.²⁰

Šta je zajedničko za socijalnu sigurnost i proces regionalnih integracija među državama Južne Amerike? Značaj demokratije ne može se sagledati isključivo sa aspekta socijalne sigurnosti, već i na osnovu činjenice da je ona pokazatelj spremnosti države da se poštuje privremeni izbor predstavnika državne vlasti. Kada je reč o procesu integracija među državama Južnog polutara, odnosno

Prensa.aspx?id=1578&accion=detalle&cat=AP&title=la-comunidad-sudamericana-de-naciones-un-proyecto-politico-y-un-gran-programa-de-desarrollo.

¹⁸ UNASUR, *Tratado Constitutivo de la Unión de Naciones Suramericanas*, Artículo 3, Párrafo, j. Videti internet stranicu: <http://www.unasursg.org/images/descargas/DOCUMENTOS%20CONSTITUTIVOS%20DE%20UNASUR/Tratado-UNASUR-solo.pdf>.

¹⁹ Videti internet stranicu grafičkog prikaza strukture i funkcionisanja UNASUR-a: <http://www.avina.net/esp/8415/incontext-14/organigrama-unasur-01/>.

²⁰ Miguel Ángel Fernández Pastor et al., "Principios de la seguridad social", p. 35.

među državama članicama MERCOSUR-a, opstanak demokratije smatra se najvažnijim uslovom za stalno funkcionisanje ovoga procesa.²¹

Koliki je značaj demokratije za proces regionalnih integracija među državama Južne Amerike vidi se po tome što i funkcionisanje UNASUR-a zavisi od opstanaka demokratije. Svest o tome koliko je opstanak demokratije ključan za sveopšti razvoj države i društva, uključujući i socijalnu sigurnost, u slučaju država Latinske Amerike počiva na pozitivnom diskursu prema građanskim, političkim, ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, odnosno korpusu ljudskih prava. Međutim, države Južne Amerike nemaju isti odnos prema navedenim pravima, čak i pitanje socijalne sigurnosti različito posmatraju, bez obzira na to što je Ustavnim sporazumom UNASUR-a zajemčeno puno poštovanje ovog aspekta bezbednosti.²²

Povreda jednog od navedenih ljudskih prava može dovesti do duboke krize unutar države i stagnacije procesa nacionalnih i (pod)regionalnih integracija. Što se iskustva država Latinske Amerike tiče, veći deo Novog sveta prolazi kroz fazu jačanja demokratije, procesa demokratizacije i internacionalizacije svakog dela korpusa ljudskih prava. Rezultati novijih istraživanja potvrđuju ključnu činjenicu: nisu sve države Latinske Amerike, posebno Južne Amerike, prošle kroz ovu fazu koja se smatra važnom za funkcionisanje socijalne sigurnosti.

S druge strane, države Andskog regiona, koje čine većinu država članica CAN-a, odlikuju se slabom demokratijom i potencijalnim narušavanjem stabilnog unutrašnjeg poretka. Rezultat je poznat: kriza demokratije, usporavanje procesa demokratizacije i povreda ljudskih prava. U krajnjem slučaju dolazi do velikog nepoverenja na političkoj sceni, a uzrok tome je loše vođena ekonomska politika.

Na primeru Venecuele vidi se da ova država Andskog regiona, koja je bila jedna od država članica CAN-a, ozbiljno pati od nedostatka političkog konsenzusa, što je jedan od preduslova uspešnog funkcionisanja demokratije. Umesto da je nakon sticanja statusa punopravne države članice MERCOSUR-a demokratija u Venecueli dobila svoju konačnu potvrdu, pokazalo se da ekonomska politika nije bila garant stabilnog političkog života. Bez obzira na ove činjenice, vođenje ekonomske politike zasnovane na izvozu nafte i njenih derivata, gde je Kuba imala povlašćen status, dovelo je do porasta značaja Venecuele među državama Latinske Amerike.

O porastu značaja Venecuele među državama Latinske Amerike svedoči činjenica da je ova država, zajedno s Kubom, osnivač međunarodne organizacije pod nazivom Bolivarijanski savez za narode naše Amerike (*Alianza Bolivariana para los pueblos de nuestra América - ALBA*). ALBA je

²¹ Videti: Constanza Moreira, "Mercosur, Democracia y Desarrollo: una mirada desde la coyuntura política regional reciente", p. 94.

²² Videti: UNASUR, Tratado Constitutivo de la Unión de Naciones Suramericanas, Artículo 3.

rezultat zalaganja Venecuele, tokom prve decenije XXI stoleća, za veću saradnju među državama Latinske Amerike. Osnivanje i funkcionisanje ALBA-e vidi se kao važan doprinos procesu integracija među državama Latinske Amerike.²³

Osim nastojanja da doprinese većoj saradnji među državama Latinske Amerike, Venecuela teži da, vođenjem socijalne politike, reši dva problema – da poveća procenat pismenog stanovništva i politički obrazuje građanina kako bi demokratija prestala da postoji kao apstraktan pojam. Pojam demokratije, koja se smatra važnim delom socijalne sigurnosti, ne predstavlja samo glasanje za predstavnike države, već se konkretizuje i u vidu stvarnog učešća građana u daljem procesu odlučivanja. Mur ukazuje na činjenicu da je Venecuela u periodu administracije Uga Čavesa (*Hugo Chávez*) težila da se transformiše u državu u kojoj bi demokratija bila proizvod stvarnog učešća građana.²⁴

Međutim, rešavanje navedenih problema u prvoj deceniji XXI stoleća nije bilo u skladu sa zakonima ekonomije. Unutrašnja i spoljna politika Venecuele tokom vladavine Uga Čavesa nije dovela do toga da ova država članica UNASUR-a bude spremna za buduće izazove koje donosi ekonomija, ali i međunarodna trgovina. Stagnacija privrede Venecuele od izbijanja globalne finansijske krize, vodila je novom produbljivanju političkog jaza i smanjenju mogućnosti stvaranja jakog političkog konsenzusa.²⁵

Pokazalo se da unutrašnja i spoljna politika koju je vodio Ugo Čaves nije bila motiv da se održi ekonomski rast Venecuele, posebno nakon izbijanja globalne finansijske krize i brzog pada cena nafte na svetskom tržištu. Ovu činjenicu potkrepljuju značajan rast inflacije i nestašica životnih namirnica, što je bilo nezamislivo tokom vladavine Uga Čavesa. Umesto da svom partijskom nasledniku Nikolasu Maduru (*Nicolás Maduro*) u nasleđe ostavi dalje rešavanje socijalnih pitanja, Ugo Čaves učinio je administraciju Venecuele neefikasnom da se osim ekonomskom bavi i političkom krizom.²⁶

²³ Ken Cole, "ALBA: a process of concientización", *International Journal of Cuban Studies*, p. 37.

²⁴ Thomas Muhr, "Counter-hegemonic regionalism and higher education for all: Venezuela and the ALBA", *Globalisation, Societies and Education*.

²⁵ *The Economist*, "Deteriorating democracy". Videti internet stranicu: <http://www.economist.com/blogs/americasview/2013/12/venezuela>.

²⁶ Kao šef države (el jefe de estado) koji istovremeno vrši i dužnost predsednika vlade, Ugo Čaves bio je i predsednik političke partije – Partije unije socijalista Venecuele (Partido Socialista Unido de Venezuela – PSUV). Ova partija pripada partijama koje u državama Andskog regiona nemaju dugu tradiciju – na vlasti je od prve decenije XXI stoleća. Ugo Čaves odredio je Nikolasa Madura za budućeg predsednika Venecuele, čiji je zadatak bio da, kao kandidat PSUV-a, pobeđi na predsedničkim izborima. Kao naslednik Čavesa, Maduro je dobio predsedničke izbore 2013. godine, ali je vladajući PSUV izgubio na lokalnim izborima krajem iste godine. Odbijanje vladajuće partije da prizna poraz na lokalnim izborima i nespremnost da se obuzda nezadovoljstvo opozicije doveli su, početkom 2014. godine, do javnih nereda i latentnog nasilja. *The Economist*, "Another day, more bodies". Videti internet stranicu: <http://www.economist.com/blogs/americasview/2014/03/crisis-venezuela>.

Proces nacionalnih integracija, koji je povezan s procesom (pod)regionalnih integracija, pretpostavlja efikasno rešavanje ekonomske i političke krize. U slučaju država Južne Amerike proces višestrukih integracija među državama ne samo što traži prevazilaženje ekonomske i političke krize, već predstavlja izazov za dalje funkcionisanje UNASUR-a, naročito u okolnostima kada jedna ili više država članica pokazuju simptome krize. Pokušaj UNASUR-a da posreduje u rešavanju političke krize u Venecueli jeste ozbiljan zadatak, u kome UNASUR treba da pokaže svoju nepristrasnost u odnosu na rezultate predsedničkih izbora u državama Južne Amerike.²⁷

Koliko je politička situacija u Venecueli delikatna kada se radi o održavanju daljih odnosa sa SAD-om, vidi se po negativnom stavu UNASUR-a i Organizacije američkih država prema uvedenim sankcijama Venecueli od strane SAD-a. To posebno važi za Organizaciju američkih država, zato što su SAD jedna od njenih država članica. Države koje su se izjasnile za uvođenje sankcija Venecueli su Kanada, Panama i SAD, dok je većina članica izrazila protivljenje da se politička kriza rešava prekidanjem odnosa između dve ili više država.²⁸

Što se država članica UNASUR-a tiče, njihovo protivljenje da se prekinu dugi i složeni odnosi – zbog uvođenja sankcija Venecueli – predstavlja jedinstveno viđenje da rešenje za političku krizu treba tražiti u političkom dijalogu. U prilog tome da je politički dijalog nezaobilazan činilac u rešavanju venecuelanske krize govori i činjenica da je generalni sekretar UNASUR-a Ernesto Zamper Pisano (Ernesto Samper Pizano) odbacio mogućnost da se destabilizuje vlada Venecuele. On prenosi zajednički stav država članica ove međunarodne organizacije da će „svaki pokušaj da se destabilizuje vlada jedne države naići na jednoglasno odbijanje od strane UNASUR-a“.²⁹

Pored činjenice da politička kriza, zajedno s ekonomskom, može dovesti do stagnacije procesa nacionalnih i (pod)regionalnih integracija, stoji i činjenica da nepostojanje ovakvih kriza predstavlja šansu za brži razvoj socijalne sigurnosti. Čak i u periodima krize, socijalna sigurnost funkcioniše zahvaljujući tendenciji da se ostvaruje stalna cirkulacija ljudskih i prirodnih

²⁷ Od država članica UNASUR-a, Brazil, Ekvador i Kolumbija preuzele su ulogu posrednika u nastojanju da premoste dubok jaz između Nikolasa Madura, kao predstavnika vladajućeg PSUV-a, i opozicije u Venecueli. *The Economist*, "Stumbling towards chaos: The moderate opposition announces a suspension of talks". Videti internet stranicu: <http://www.economist.com/news/americas/21602210-moderate-opposition-announces-suspension-talks-stumbling-towards-chaos>.

²⁸ Ryan Mallett-Outtrim, "UNASUR Urges Peace in Venezuela, US 'Prepared' to Use Sanctions". Videti internet stranicu: <http://venezuelanalysis.com/news/10546>. Ovaj članak polazi od Odluke br. 51 (1957/14) Stalnog saveta Organizacije američkih država od 7. marta 2014. godine. Videti internet stranicu: <http://www.oas.org/consejo/resolutions/dec51.asp>.

²⁹ Lucas Koerner, "Venezuelan Supreme Court Rejects Latest Wave of Sanctions, UNASUR Follows Suit". Videti internet stranicu: <http://venezuelanalysis.com/news/11184>.

resursa unutar nacionalnog i (pod)regionalnog tržišta. Ako se dug proces nacionalnih i (pod)regionalnih integracija dovede u vezu sa stalnom cirkulacijom ljudskih i prirodnih resursa, zapaža se da socijalna sigurnost podstiče oba procesa.

Šta jedna evropska država, poput Srbije, može da nauči iz iskustva država Latinske Amerike u procesu nacionalnih i (pod)regionalnih integracija, odnosno kakvu pouku Srbija treba da izvuče iz ovoga procesa? Pošto je višestruk, složen i spor proces integracija u evropskim državama, i među njima, različit od procesa integracija u Novom svetu, prva pouka odnosi se na potrebu da se ljudski i prirodni resursi države vrednuju kao deo svetskog prostora. U shvatanju svetskog prostora treba početi od činjenice da njegova parcijalizacija na države pretpostavlja stalnu odgovornost za sudbinu ljudskih i prirodnih resursa kao potencijala za proces integracija.

Od završetka Drugog svetskog rata, kao i tokom Hladnog rata, ljudski i prirodni resursi ne služe samo kao potencijal za proces integracija među državama, već predstavljaju i osnovu za vođenje politike strateškog balansa. Neke države članice MERCOSUR-a, poput Argentine i Brazila, mogu da se pohvale time da je vođenje ovakve politike doprinelo održanju mira među državama Južnog polutara.³⁰ Do izbivanja ekonomske i političke krize u Venecueli politika strateškog balansa podrazumevala je proširenje MERCOSUR-a na države Andskog regiona promovisanjem mira među državama Južne Amerike kao pretpostavke procesa integracija u i među državama.

Kakvu bi pouku Srbija trebalo da izvuče iz uporednog procesa nacionalnih i regionalnih integracija evropskih država, kao i procesa integracija država Južne Amerike? Jedan od uslova da proces integracija bude dug i uspešan jeste neprekidno funkcionisanje stvarne demokratije, koja se ne ograničava samo na izbor predstavnika države, već podrazumeva i poštovanje predviđenog prostora za definisanje socijalne politike. U slučaju Srbije, na šta ukazuje i Kovačević Vučo, funkcionisanje demokratije može biti osetljivo pitanje zato što je narod donosilac konačne odluke, nezavisno od vizije predstavnika države.³¹

Umesto da je socijalna politika rezultat stalne tendencije da se ostvari socijalni aspekt procesa nacionalnih integracija, s osloncem na socijalnu sigurnost, Srbija se u prvoj deceniji XXI stoleća pokazala nesposobnom da u potpunosti sprovede reforme u oblasti socijalne politike. U kontekstu planiranih reformi, što uostalom potvrđuje i Vuković, Srbiju su zadesile

³⁰ Malamud navodi da se zasluga MERCOSUR-a ogleda u uspostavljanju dugotrajnog mira među državama Južnog polutara. Andrés Malamud, "Mercosur Turns 15: Between Rising Rhetoric and Declining Achievement", *Cambridge Review of International Affairs*, p. 426.

³¹ Ivan Stojković, „Pitati i građane”, *Glas javnosti*, 12. novembar, 2000. godine. Videti internet stranicu: <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2000/11/13/srpski/D00111205.shtm>.

„teškoće u procesu privatizacije, politička nestabilnost, česte promene vlada, nedostatak odlučnosti i podrške za radikalne reformske zahvate, kao i negativni efekti većeg paketa reformskih zakona”.³² Zanimljivo je da, uprkos navedenim teškoćama u sprovođenju reformi socijalne politike, Srbija želi da bude deo procesa regionalnih integracija evropskih država, što deluje veoma ambiciozno, posebno ako se u obzir uzme usporen razvoj demokratije.

Ako je uvažavanje stvarne demokratije sledeća pouka koju Srbija treba da izvuče iz oba procesa integracija – koje se tiču evropskih država, ali i država Južne Amerike – postavlja se pitanje da li su socijalne reforme, uključujući i socijalnu sigurnost, teret za države u tranziciji i države u razvoju. Čekerevac ukazuje na činjenicu da su ove države „pod unutrašnjim i spoljnim pritiscima da sprovedu socijalne reforme”.³³ Imajući u vidu da je socijalna reforma sastavni deo procesa globalizacije, zato što je sprovode sve države sveta, potrebno je utvrditi mesto Srbije u tome – rezultat socijalne reforme su promene u socijalnoj politici koje vode ostvarenju vizije države blagostanja.

Polazeći od toga da se vizija države blagostanja ne ostvaruje istovremeno u svim državama i da nije isto koncipirana, napravljeno je nekoliko socijalnih modela države blagostanja. Rezultati dobijeni komparativnom analizom pokazuju da je kod istočnoevropskog modela, koji se delimično primenjuje i u Srbiji, došlo do redefinisanja socijalne politike. Osim ovog, istočnoevropskog modela, postoje još četiri socijalna modela države blagostanja: liberalni, korporativni, socijalno-demokratski i mediteranski, koji predstavljaju jasnu definiciju kruga korisnika socijalne sigurnosti.

Istočnoevropski socijalni model države blagostanja odlikuje „nestanak paternalističke uloge države, prenos odgovornosti s države na pojedinca i porodicu”, pri čemu se poštuju zakoni tržišta.³⁴ S pravom se može postaviti pitanje da li bi Srbija mogla brzo prevazići ovaj model u slučaju da se ispostavi da on predstavlja prepreku za kreiranje odgovarajuće socijalne politike koja podržava socijalne reforme.

Zaključak

Brojni naučnici ukazuju na to da je socijalna politika od odlučujućeg značaja za opstanak države i ostvarenje vizije o tesnoj saradnji među

³² Drenka Vuković, „(Ne)uspeh socijalnih reformi”, *FPN Godišnjak*, str. 452.

³³ Ana Čekerevac, „Globalizacija i reforme socijalne politike”, *FPN Godišnjak*, str. 377.

³⁴ Neki naučnici, među kojima je i Vuković, polaze od toga da je Srbija država u kojoj naporedo postoji i liberalni i kontinentalni model države blagostanja. S druge strane, kako porodica ima značajan udeo u stvaranju socijalne politike, Srbija se svrstava u države u kojima funkcioniše istočnoevropski model države blagostanja. Međutim, iako je Srbija, u periodu od 2000. do 2007. godine, ostvarivala zapaženu stopu ekonomskog rasta, izostao je rast produktivnosti, koji pozitivno utiče na stalno funkcionisanje socijalne sigurnosti. Videti: Danilo Vuković, „Ka Evropi i Srbiji blagostanja?”, str. 193-197.

državama. Međutim, to nije lako ostvarljivo zbog aktuelne globalne finansijske krize. Petrović i Vesić, na primer, tvrde da je finansijska kriza dovela do „socijalnih posledica koje se teško ublažavaju”.³⁵

Za razliku od evropskih država, uključujući i Srbiju, države Latinske Amerike polaze od toga da se posledice krize mogu ublažiti isključivo putem saradnje među državama. Po pravilu, države Latinske Amerike se u rešavanju svake krize oslanjaju na načelo tesne saradnje zarad uspešnog sprovođenja domaće politike. To podrazumeva i njihovo veliko zalaganje za dugoročno prihvatljivu socijalnu politiku.

Na primeru država Južne Amerike vidi se da veći deo Latinske Amerike teži fleksibilnosti u ostvarenju procesa regionalnih integracija. Stoga, države članice UNASUR-a procese regionalnih integracija povezuju s vođenjem socijalne politike i stalnim podsticanjem da se, u okviru procesa nacionalnih integracija, radi na socijalnoj sigurnosti.

Za Srbiju je važno da održava i unapređuje proces nacionalnih integracija, a da pritom ne zanemaruje značaj socijalne sigurnosti, kao ključne komponente procesa regionalnih integracija. Ovo je i najvažnija pouka za Srbiju izvedena iz iskustva država Latinske Amerike u procesima integracija.

Bibliografija

- Avelino, G., Brown, S.D. & Hunter, W., 2005, "The Effects of Capital Mobility, Trade Openness, and Democracy on Social Spending in Latin America, 1980-1999", *American Journal of Political Science* 49(3), pp. 625-641.
- Cole, K., 2008, "ALBA: a process of concientización", *International Journal of Cuban Studies* 2, pp. 31-40.
- Čekerevac, A., 2007, „Globalizacija i reforme socijalne politike”, Fakultet političkih nauka, *Godišnjak*, str. 367-385.
- Čekerevac, A., 2008, „Komparativne analize socijalnih politika”, Fakultet političkih nauka, *Godišnjak*, str. 395-414.
- Diamint, R., 2004. "Security Challenges in Latin America". *Bulletin of Latin American Research* 23(1), pp.43-62.
- Homedes, N., Ugalde, A., 2005, "Why neoliberal health reforms have failed in Latin America", *Health Policy* 71, pp. 83-96.
- Human Development Report 2014, "Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience", United Nations Development Programme.
- Iriart, C., Merhy, E.E. & Waitzkin, H. 2001. "Managed care in Latin America: the new common sense in health policy reform". *Social Science & Medicine* 52, pp. 1243-1253.

- Kaufman, R.R., Segura-Ubierno, A. 2001, "Globalization, Domestic Politics, and Social Spending in Latin America: A Time-Series Cross-Section Analysis, 1973-97". *World Politics* 53(4), pp. 553-587.
- Malamud, A., 2005, "Mercosur Turns 15: Between Rising Rhetoric and Declining Achievement", *Cambridge Review of International Affairs* 18(3), pp. 421-436.
- Mesa-Lago, C., 2008, "History of Social Security in Latin America", Fundación MAPFRE, *International Meeting on the History of Insurance Companies in the World*.
- Moreira, C., 2004, Capítulo II: "Mercosur, Democracia y Desarrollo: una mirada desde la coyuntura política regional reciente", pp. 89-104 en *Democracia, Gobernanza y Desarrollo en el Mercosur: Hacia un proyecto propio en el Siglo XXI*. Uruguay: UNESCO / CLACSO.
- Muhr, T., 2010, "Counter-hegemonic regionalism and higher education for all: Venezuela and the ALBA", *Globalisation, Societies and Education* 8(1), pp. 39-57.
- Panizza, F., 2005, "Unarmed Utopia Revisited: The Resurgence of Left-of-Centre Politics in Latin America", *Political Studies* 53(4), pp. 716-734.
- Pastor, F.A.M., Marasco, I.N., Maccarini, B.L, Zermeño, J.J. & Ramírez, G., 2010, Capítulo II: "Principios de la seguridad social", pp. 23-48 en *Migración y seguridad social en América*. Mexico: Centro Interamericano de Estudios de seguridad Social.
- Perišić, N., 2011, III Deo: „Promena aktera socijalne sigurnosti“, Fakultet političkih nauka, *Godišnjak*, br. 5, str. 473-491.
- Petrović, P., Vesić, D., 2014, „Globalna finansijska kriza i njen uticaj na svetske trgovinske tokove posebno u okviru STO“, *Međunarodni problemi*, Vol. LXVI, br.1-2, str. 7-34.
- Salas, T.M., "Challenges for the Latin American Left in 2009". *Latin American Perspectives* 36(3), pp. 145-160.
- United Nations Development Programme. Chapter 4: "Building Resilience: expended freedoms, protected choices", pp. 83-109; Statistical Annex: pp. 155-226 in *Human Development Report 2014, Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience*.
- Vuković, D., 2011, IV Deo: „(Ne)uspeh socijalnih reformi“, Fakultet političkih nauka, *Godišnjak*, str. 451-463.
- Vuković, D., 2011, Poglavlje 6: „Ka Evropi i Srbiji blagostanja?“, str. 179-203. *Socijalno uključivanje: koncepti, stanje, politike*, (ur.) Marija Babović, Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta.

Internet izvori:

Acuerdo de Cartagena, [http://www.ehu.es/ceinik/tratados/10TRATA DOSSOBREINTEGRACIONYCOOPERACIONENAMERICA/104COM UNIDADANDINA/IC1041ESP.pdf](http://www.ehu.es/ceinik/tratados/10TRATA%20DOSSOBREINTEGRACIONYCOOPERACIONENAMERICA/104COMUNIDADANDINA/IC1041ESP.pdf)

- BusinessDictionary.com; <http://www.businessdictionary.com/definition/social-security-system.html>.
- Comunidad Andina, "La Comunidad Sudamericana de Naciones: Un proyecto político y un gran programa de desarrollo". <http://www.comunidadandina.org/Prensa.aspx?id=1578&accion=detalle&cat=AP&title=la-comunidad-sudamericana-de-naciones-un-proyecto-politico-y-un-gran-programa-de-desarrollo>.
- Koerner, L. 2015. "Venezuelan Supreme Court Rejects Latest Wave of Sanctions, UNASUR Follows Suit", <http://venezuelanalysis.com/news/11184>.
- Mallett-Outtrim, R. 2014. "UNASUR Urges Peace in Venezuela, US 'Prepared' to Use Sanctions", <http://venezuelanalysis.com/news/10546>.
- Organization of American States, Permanent Council, "Solidarity and support for democratic institutions, dialogue, and peace in the Bolivarian Republic of Venezuela", <http://www.oas.org/consejo/resolutions/dec51.asp>.
- Organization of American States, "Social Development", http://www.oas.org/en/topics/social_development.asp.
- Organization of American States: Summits of the Americas, "Social Development", <http://www.summit-americas.org/sisca/sd.html>.
- Стојковић, И., 2000, „Питати и грађане”, *Глас јавности*, <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2000/11/13/srpski/D00111205.shtm>.
- The Economist*. 2013. "Deteriorating democracy", <http://www.economist.com/blogs/americasview/2013/12/venezuela>.
- The Economist*. 2014. "Another day, more bodies", <http://www.economist.com/blogs/americasview/2014/03/crisis-venezuela>.
- The Economist*. 2014. "Stumbling towards chaos: The moderate opposition announces a suspension of talks", <http://www.economist.com/news/americas/21602210-moderate-opposition-announces-suspension-talks-stumbling-towards-chaos>.
- UNASUR. 2008. *Tratado Constitutivo de la Unión de Naciones Suramericanas*, <http://www.unasur.org/images/descargas/DOCUMENTOS%20CONSTITUTIVOS%20DE%20UNASUR/Tratado-UNASUR-solo.pdf>.

Ivan DUJIĆ, PhD

**SOCIAL SECURITY IN LATIN AMERICA:
THE IMPACT OF ECONOMIC AND POLITICAL CRISIS
IN VENEZUELA ON THE INTEGRATION PROCESS AMONG SOUTH
AMERICAN COUNTRIES, AND LESSONS FOR SERBIA**

ABSTRACT

The intricate relations among countries nowadays cannot be grasped without including a general concept of security. In this context, the term 'security' acquires multiple meanings: it involves, among other things, the social aspect of contemporary relations. This paper considers the social aspect of security in Latin American countries. National integration process in the countries after the Cold War provided the basis for the sub-regional integration process. There has been obvious progress in the processes when Latin American countries decided to make social security an integral part of both processes. The modern development of social security at the turn of 21st century unfolds simultaneously in all these countries, which makes their mutual relations more complex. On the other hand, the economic and political crisis in Venezuela poses a challenge to the process of regional integration in the South American countries to withstand the crisis. From the Venezuela's crisis and the regional integration process in South America, Serbia should draw lessons on how to become part of the European integration process.

Key words: social security, Latin America, the process of national integration, the process of sub-regional integration, South America, Venezuela, Serbia.